

En regering måste göra vad den måste, innan den kan göra vad den vill. Om en kris slår till för landet, hjälper det inte mycket att svara att man är i färd med att genomföra partiprogrammen. Verkligheten måste hanteras, och på detta döms en regering, mer än på något annat, skriver debattören **Hans Bergström**.

Alla borgerliga regeringar har mött ekonomisk kris

Forskningen visar entydigt att partier har som ambition att stå för sina vallöften, om de vinner väljarnas förtroende. Men program inför val kommer från det förflutnas erfarenheter och processer. Kriser slår till från sidan, i nuet. Regeringsbildande partier behöver kalibrera sin aktuella verklighetsbild innan de tar över. Det gäller framför allt ifråga om ekonomin. Viktigt är att den som ska bli finansminister ligger ett par veckor före de blivande fackministrarna i sin orientering. Vi kan utgå ifrån att tjänstemännen på Finansdepartementet har mandat att vara behjälpliga.

Konjunkturinstitutet, Riksbanken och Ekonomistyrningsverket har uppdaterade beräkningar för ekonomin. Dock visar erfarenheten att deras modeller är dåliga på att fånga dynamiska processer, där en negativ faktor förstärker en annan. Ekonometri kan inte ersätta gott omdöme och nära verklighetskontakt. Viktigare än de precisa siffrorna är att kunna rätt bedöma karaktären av den kris som möjligen väntar.

Vid fyra tidigare tillfällen har borgerliga koalitioner tagit över regeringsmakten efter val. I alla dessa fall har till synes unika kriser slagit till och fått avgörande inverkan på utövandet av regeringsmakten.

1976, när Thorbjörn Fälldins första regerings tillträdde, var den gängse bilden att Sverige gick mot högkonjunktur. De flesta ekonomer trodde så, och alla partier. Snart nog efter valet stod det klart att "överbrygningspolitiken" bara hade fördröjt effekterna av löneexplosionen åren innan. I stället för högkonjunktur blev det företagskriser på löpande band samt stora underskott i både statsbudget och bytesbalans. Våren 1977 tvingades regeringen vända och pröva besparingsprogram i stället för utgiftsökningar. "Vi har väl alla blivit klokare", sa statsministern på allmän beredning. Fälldin, särskilt, trodde inte på devalvering av kronan efter vad han hört från finska centerpartiet.

1979, när Fälldin bildade sin andra regering, hade ekonomin fått lite fart igen. Men så kom andra oljekrisen, Opec II, och sänkte åter den då oljeberoende svenska ekonomin. Regeringen tvingades så småningom till devalvering av kronan. Bilden av ekonomiskt misslyckande var satt och de borgerliga förlorade 1982 års val.

1991 var regeringen Bildt bestämt inriktad på strukturreformer och avregleringar. Dess verklighet kom i stället att bestämmas av akut realräntekris i förening med en europeisk valutakris. Situationen tolkades som brist på förtroende på grund av bud-



AVGÖRANDE ÄMNE. Den regering som tillträder i höst måste väga den ekonomiska verkligheten mot de utlovade partiprogrammen. Det menar debattören Hans Bergström.

FOTO: HENRIK MONTGOMERY

getunderskott, när dess grundorsaker i stället var omställningen från höginflation till låginflation – med skattereformen som viktigt element – i förening med en ackumulerad kostnadsutveckling som var oförenlig med fast valutakurs.

Partierna, med ansvarsfull medverkan från S-ledaren Ingvar Carlsson, överlade om budgetbesparingar, och Riksbanken höjde styrräntan till 500 procent. Men svensk ekonomi räddades långsiktigt av att kronan släpptes att flyta, varpå den föll som en sten. Detta, tillsammans med strukturreformerna, baddade för en stark återhämtning i svensk ekonomi under många år framåt, dock inte i tid för att hindra borgerlig förlust i valet 1994.

Det är värt att notera att de skickliga prognosmakarna på Riksbanken, Konjunkturinstitutet och Finansdepartementet gav den tillträdande regeringen bedömningar i september 1991 som var uppåt väggarna fel. Deras modeller kunde inte hantera en dynamisk verklighet, med också fastighetskris och bankkris.

2006 var det dags igen för en borgerlig regering. Dess stora projekt var "arbetslinjen", med jobbskatteavdrag och bidragsbegränsningar för att göra det mer lönande att arbeta. Så kom Lehman Brother-krisen 2008 och hela världens finanser ska-



Hans Bergström.

"Hamnar man snett 2023 i fråga om ekonomin kommer alla att förlora."

kade. Riksbanken och finansministern hanterade krisen skickligt, och finansminister Anders Borg var pragmatisk nog att förstå att det nu gällde att värna efterfrågan i ekonomin, inte att strama åt. En korrekt analys gav resultat och förtroende. Regeringen valdes om 2010.

Exemplen visar att det inte är undantag utan vanligt att nya regeringar måste hantera verkligheter som den inte är beredd för. Öppen och ärlig analys är då viktigare än att vara låst vid ideologiska blockeringar. Det är kritiskt att komma till en korrekt slutsats om krisens grundläggande karaktär.

Hösten 2022 tillträder en femte borgerlig koalitionsregering efter val. Den har fördelen att dess två huvudprojekt från valrörelsen är relaterade till pockande realiteter: att återupp-rätta rättsstaten och ett fungerande svenskt energisystem. Men vad med ekonomin?

Här gäller det att identifiera huvudproblemen rätt. Alla kan se att inflationen måste ner. Men vad är karaktären av det som behöver åtgärdas? Det rör sig den här gången inte om ett kostnadsproblem i förhållande till omvärlden, som 1976 och delvis 1991. Kronan har på ett år devalverats med ca 30 procent mot dollarn och med nära 10 procent mot euron. Svensk exportindustri har goda för-

utsättningar, om än till priset av importerad inflation.

Man kan knappast heller säga att vi är på väg mot översefterfrågan och överhettning i ekonomin. Arbetslösheten spås bli 8 procent nästa år. Den privata konsumtionsökningen går mot noll och den offentliga konsumtionen mot minustal 2023. Tillgångsvärden faller med börser och fastigheter. Penningmängden i ekonomin minskar nu månad för månad. Den offentliga skulden är låg och alltså fallande, vilket ger en betydande frihetsgrad för rationellt handlande.

Impulsen att strama åt efterfrågan för att inflationen är hög, bara för att inge förtroende hos Riksbanken, kan leda helt fel. Mycket talar för att vad som behövs är åtgärder för att höja produktiviteten, vidga flaskhalsar, avreglera en alltmer byråkratisk ekonomi och få betydligt fler av senare års invandrare i arbete – kort sagt, att främja tillväxten, som nu spås bli noll 2023. Rättsstaten och energiförsörjningen är också viktiga realiteter för ekonomin. Att återetablera bilden av Sverige som ett tryggt och attraktivt land att leva i är centralt för att internationell talang ska vilja komma hit.

Men jämsides med ett sådant fokus behöver den nya regeringen vara varse att summan av dynamiska effekter är svår att kalkylera. Utgiftssidan får inte spinna ur kontroll, så att den i sig bidrar till oro. Försvarsutgifterna ska upp med 40 miljarder kronor på ett par år för att möta Natos norm. Pensionerna stiger med en inflation som var nära 10 procent i augusti, andra utgifter likaså. Statlig upplåning börjar kosta i räntor. Elprisstöden till hushållen är redan utlovade. Upprustningen av polis och rättsstat måste få kosta. Kommunsektorn har haft ett stort finansiellt sparande, men som nu vänds i sin motsats, särskilt om sysselsättningsgraden skulle börja falla med en världsvid recession. Samtidigt får staten in mindre på kapitalbeskattning när börs och fastigheter faller i värde.

Det är viktigt att finansministern tar kommandot och att partierna bakom den nya regeringen gör sig mer inriktade på dess reella uppgifter i en orolig tid än på egna fixeringar. Hamnar man snett 2023 i fråga om ekonomin kommer alla att förlora.

HANS BERGSTRÖM

Docent i statsvetenskap och tidigare chefredaktör på DN. Hans doktorsavhandling, "Rivstart?" (Tidens förlag 1987) handlade om övergången från opposition till regering. Han skrev senare också en studie om flerpartiregerandets villkor, baserad på regeringen Bildt (publicerad i "Politikens väsen – en vänbok till Olof Ruin", Tiden 1993).